

1. Косак В.М. *Іноземні інвестиції в Україні (цивільно-правовий аспект)*. — Львів: Центр Європи, 1996. — 216 с. 2. Лукінов І. *Інвестиційна активність в економічному оновленні та зростанні*. // *Економіка України*. — 1997. — № 8. — с. 4—8. 3. *Бизнес. Государство и экономика*. — № 48 (515), 25.11.2002. — С. 10. 4. *Омельченко А.В. Інвестиційне право: Навч. посібник*. — К.: Атіка, 1999. — 176 с.

УДК 334.012.64:351.82(477)

О.Ю. Червона

Львівський національний університет
імені Івана Франка

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

© Червона О.Ю., 2003

Державна політика у сфері малого підприємництва створює макроекономічні умови розвитку малого бізнесу. Вона включає сукупність чинників державного впливу на малий бізнес. Ефективне використання цих чинників визначає шляхи досягнення ефективної взаємодії між підприємцями та державою, що сприяє удосконаленню регуляторної політики та розвитку підприємництва в Україні.

State policy in area of small business creates the macroeconomics conditions for development of small business. It includes factors of state effect on small business. Using of this factors are necessary to offer the ways for better collaboration between the state and entrepreneurs.

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємницьких структур України в умовах посилення європейської та глобальної конкуренції потребує відповідних інструментів регулювання на різних рівнях управлінської системи — від макро-до мікрорівня. Позитивна динаміка економічного розвитку, як підтверджує світовий досвід, ґрунтується на вмілому високопрофесійному поєднанні національного, регіонального та місцевого бізнесу. Практика господарювання поставила перед науковцями актуальні проблеми щодо вдосконалення самого механізму впливу на підприємництво на різних рівнях управлінських структур, які нагромадились через:

- істотну незбалансованість економічного розвитку територій;
- зростання соціальної напруги, пов'язаної із труднощами працевлаштування за спеціальністю;
- неефективні технології впливу на діяльність вільного підприємця, внутрішнього та іноземного інвестора;
- відсутність як такої культури партнерства влади та бізнесу та раціональних схем використання прогресивного зарубіжного досвіду щодо мотивації розвитку бізнесу з врахуванням ментальності народу країни, його традицій та культури.

Як відомо, стратегічною метою України є інтеграція з країнами Європейського Союзу, у зв'язку з чим економіка країни стає з кожним роком більш відкритою для іноземних ділових партнерів, що проявляють підвищений інтерес переважно до малого та середнього бізнесу з приватною чи колективною формою власності. У зв'язку з викладеним особливий науково-практичний інтерес становлять питання забезпечення ефективної взаємодії влади, національного та міжнародного бізнесу та громад, яка неможлива без удосконалення діючого організаційно-економічного механізму регулювання діяльності та цільової орієнтації розвитку потенціалу підприємницьких структур.

Аналіз останніх досліджень та результатів. Інструменти регулювання розвитку малого бізнесу — це програми, законодавчі акти, фінансові та будь-які інші заходи, спрямовані на підтримку та розвиток підприємництва. Існує два типи інструментів: фінансові інструменти (бюджетні), які полегшують доступ підприємств до джерел фінансування та нефінансові інструменти (позабюджетні), що допомагають підприємствам виживати та поширюватися. Крім того, в літературі [1, с. 10] визначаються так звані інструменти комплексної спрямованості, до яких, зокрема, належать: застосування пільгового режиму оподаткування, створення вільних (спеціальних) економічних зон, технопарків та територій пріоритетного розвитку.

Фінансові інструменти регулювання малого бізнесу включають: фінансово-організаційні інструменти (методи формування доходів, прибутків, тарифно-цінової політики); фіскальні інструменти (податки і збори, залучення коштів на договірних засадах), боргові цінні папери, наприклад, облігації місцевої позики; інструменти фінансування (тендери, соціальні замовлення, кредитування, заснування підприємств); управління власністю та майном (продаж, оренда, передача у користування, концесія).

З перших років трансформації економіки країни економістами були узагальнені питання, що вимагають першочергового вирішення, а саме:

- створення умов для покращення якості життя населення через налагодження місцевого економічного розвитку;
- спрощення системи відкриття нових підприємств;
- податкова реформа, зниження рівня оподаткування;
- скасування інституту прописки де-факто (прийому на роботу за пропискою);
- розроблення системи для ефективного використання місцевих ресурсів та заохочення приватного підприємництва та ін. [2].

Проведені дослідження у сфері державної політики щодо малого підприємництва свідчать про те, що структура державного управління у сфері підтримки підприємництва як на загальнодержавному рівні, так і в областях та районах сформована без врахування всієї складності та різноманітності проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення [3, с. 92]. Це пояснюється тим, що розвиток малого бізнесу залежить від напрямку та сили впливу таких рушійних сил, як:

- приватна власність;
- свобода обміну;
- ринок та конкуренція;
- ефективний ринок капіталів;
- стабільність кредитно-фінансової системи;
- податкова система;
- вільна торгівля.

Зважаючи на це, варто, на думку автора, послідовно здійснювати процес дерегулювання економіки, зокрема, сектора малого підприємництва і сформулювати концептуальний підхід до розмежування та класифікації повноважень органів вищої державної виконавчої влади, регіональної (обласної) влади та органів місцевого самоврядування щодо регулювання, сприяння та підтримки розвитку малого підприємництва.

Нижче визначено основні виміри ролі уряду щодо розвитку малого бізнесу:

- державні субсидії (знижують рівень банкрутств);
- дерегулювання та приватизація — призводять до збільшення кількості малих фірм і посиленню конкуренції;
- зменшення податків (дає можливість отримувати більший дохід після оподаткування);
- високі соціальні виплати сприяють слабкій тенденції зросту малих підприємств [4, с 124].

Завданнями у сфері підтримки малого бізнесу є:

- стимулювання виробничо-інноваційного малого бізнесу;
- досягнення необхідного рівня економічної безпеки, соціальних гарантій власників та працівників;
- створення умов стимулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- надання необхідної інформаційної підтримки [4, с. 130].

Система державного регулювання малого підприємництва повинна мати цільовий характер, що передбачає використання таких принципів:

- а) протекціонізму;
- б) програмно-цільового підходу;
- в) диференційованої підтримки;
- г) мотиваційної спрямованості;
- д) взаємозумовленості гарантій та відповідальності;
- е) ефективного поєднання суто протекціоністських заходів та їх поєднання із свободою ринкового саморегулювання діяльності суб'єктів малого бізнесу [5, с. 13].

Для детального вивчення чинників державного регулювання малого підприємництва проводиться їхня класифікація (див. таблицю).

Загальна класифікація чинників державного регулювання малого бізнесу

За способами дії	<ul style="list-style-type: none"> — прями — нормативно-правові акти, постанови, інструкції; адміністративні бар'єри (ліцензії, патенти, сертифікати, державні реєстри); держконтроль; — непрямі — фінансово-кредитна підтримка, система оподаткування, антимонопольна політика, стимулювання зовнішньоекономічної діяльності.
За характером дії	<ul style="list-style-type: none"> — політичні (права людини, державна безпека); — економічні (вільна конкуренція, монетарна політика, економічна стабільність); — правові (системи законів, актів, постанов та інструкцій щодо підприємницької діяльності та малого бізнесу); — міжнародні (міжнародні договори, експортно-імпортна політика).

За терміном дії	— довготермінові (протягом всього терміну здійснення діяльності); — короткотермінові або з визначеним строком дії (термін дії дотацій, субсидій)
За впливом на структуру підприємства	— організаційні (організація управління, структура підприємства); — соціальні (кадрова політика, соціальна захищеність працівників); — економічні (ведення обліку та звітності, система економічних розрахунків); — юридичні або правові (організація взаємодії з контрагентами, державою).

Аналізуючи та узагальнюючи результати досліджень у сфері державного регулювання малого підприємництва, можна визначити необхідні структурні зміни інструментів впливу державного апарату на підприємництво.

Постановка задач. Основним принципом державної політики у сфері підприємництва повинен бути чіткий та налагоджений механізм впливу держави на певні сфери діяльності підприємства. Побудова даного механізму вимагає врахування сукупності чинників державного регулювання на різних рівнях ієрархії органів влади, їх ефективної взаємодії в територіально-часовому аспекті та можливості оцінки прогнозованих результатів від реалізації прийнятих управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Важелями економічного розвитку малого бізнесу та регулювання його діяльності відповідно до загальнодержавних інтересів володіють всі суб'єкти управлінських структур: державні, регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування (див. рисунок).

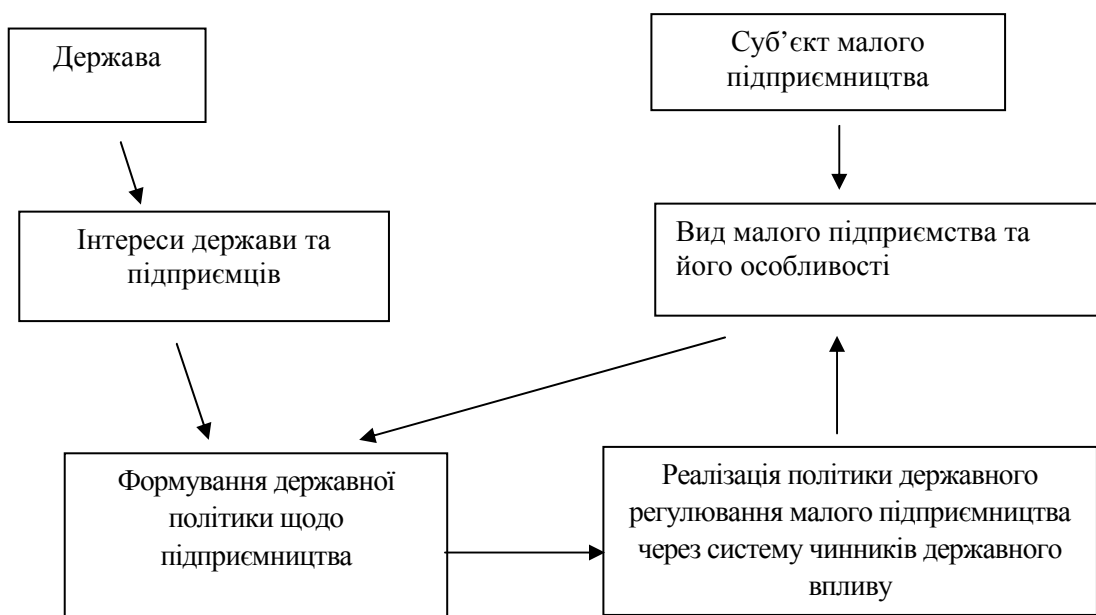

Рис. 1. Схема взаємодії між державою та суб'єктами малого підприємництва

На основі узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку бізнесу та підвищення ефективності впливу державної політики підтримки малого підприємництва, автором визначені такі заходи:

- розробка системи та впровадження ефективних механізмів реалізації мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва;
- державна допомога інформаційного характеру для проведення передінвестиційних досліджень, а також для налагодження бізнес-контактів для суб'єктів підприємництва, що сприятиме зниженню підприємницького ризику;
- надання органами місцевої влади передінвестиційних грантів для реалізації інвестиційних проектів;
- підтримка виставкової діяльності підприємців для презентації товарів чи послуг;
- підтримка фінансових іститутів як ділових партнерів малого бізнесу;
- вдосконалення політики місцевих податків та зборів;
- сприяння розвитку такого способу надання підприємцям в користування майна комунальної власності, як концесія (для вирішення проблем водопостачання, збирання та утилізації сміття, покращення шляхів сполучення тощо).

Для прикладу, на умовах концесії із інвестиційних проектів, зареєстрованих у СЕЗ “Яворів”, найбільш значними є будівництво та експлуатація нової автомобільної дороги Львів—Краковець, створення та діяльність комплексної транспортної інфраструктури з обслуговування третього транспортного коридору, виробництво та комплектація приладів для потреб атомних електростанцій, створення зони митного контролю вантажів, створення комплексу підприємств з виробництва, монтажу, складання автомобілів і механізмів. У СЕЗ “Курортополіс Трускавець” найважливішим проектом є будівництво сучасної водолікарні та бювету мінеральних вод з реконструкцією існуючих об'єктів під спальний корпус і готель з рестораном.

Важливо зауважити, що муніципалітети знаходяться в унікальній позиції для того, щоб надавати допомогу програмам підтримки бізнесу, оскільки:

- багато міст знаходяться в зоні регіональної Асоціації бізнесу;
- проблеми з муніципальною власністю на землю можуть бути вирішені через заснування цільового фонду;
- уможлиблюється оперативне регулювання напрямків розвитку малого бізнесу через комітети загального планування економічного розвитку.

На думку автора, досить важливо залучати в законотворчий процес представників малого бізнесу, оскільки вони вже набули досвіду в цій сфері, знають її недоліки та позитивні фактори і можуть позитивно впливати на формування саме тих нормативно-правових актів, які сприятимуть активізації малого бізнесу. На регіональному та місцевому рівнях суб'єкти малого підприємництва повинні брати активну участь у розробці цільових програм розвитку бізнесу. На практиці важливо застосовувати звернення державних діячів до представників малого бізнесу, зокрема до спілок, асоціацій підприємців. Ділові пропозиції суб'єктів малого бізнесу слід ретельно проаналізувати в урядових структурах і враховувати при формуванні Податкового Кодексу України.

У податковій системі необхідно здійснити непряме стимулювання легалізації прибутків підприємств шляхом запровадження заохочувальної системи сплати прибуткового податку. Її суть полягає у застосуванні процедури зменшення ставки цього податку за умови дотримання платіжної дисципліни впродовж певного періоду. Наприклад, якщо щоквартально протягом року підприємство сплачує податок на прибуток в певних визначених межах, то на наступний рік можна зменшити ставку цього податку. Необхідно також впровадити зміни в систему оподаткування заробітної плати працівників та нарахувань на неї, а саме: зменшити ставки прибуткового податку з громадян, особливо в межах законодавчовизнаного мінімального споживчого бюджету.

Загалом регулювання є визначальним фактором розвитку територіально-адміністративних одиниць, якому повинна бути приділена значна увага з боку місцевих органів влади. Крім цього, на регіональному та місцевому рівнях слід чітко обмежити компетенцію представників державної влади щодо втручання в діяльність суб'єктів господарювання.

Висновки. Діяльність підприємця окреслена певними просторово-географічними межами, видами діяльності та асортиментом товарів чи послуг. Тому фактори успіху та причини невдач у малому секторі економіки визначаються інструментами регулювання розвитку адміністративних одиниць, фінансово-кредитними умовами підтримки малого бізнесу в цілому та в розрізі окремих товарних груп чи послуг з боку регіональних та місцевих органів влади, а також залежать від грамотного поєднання фінансових та нефінансових інструментів регулювання. Мотивація для активізації малого бізнесу істотно залежить від інвестиційної привабливості окремих обласних центрів, міст, рівня розвитку ринкової інфраструктури, а також загальної атмосфери для розвитку потенціалу вільного підприємця. Ефективне та результативне використання людських ресурсів є ключовим фактором у процесі місцевого економічного розвитку. Для ринкових систем перехідного періоду особливо важливим є чітке визначення функцій та задач по вертикалі “держава-регіон-місцеві органи самоврядування”, що уможливило визначення незадоволених потреб і перспективних маркетингових проблем в сфері малого бізнесу. З метою зниження підприємницького ризику особливу роль відіграє державна допомога для бізнесменів щодо інформаційного забезпечення аналізу ринкового середовища та моніторингу соціально-економічної ситуації в країні, видів діяльності стратегічного характеру, що дозволить оцінити нові шанси для впровадження новаторських підприємницьких ідей.

1. *Місто та економіка (або місцевий економічний розвиток). Посібник для працівників органів місцевого самоврядування.* — К.: Академпрес, 2003. — 152 с. 2. *Інструменти економічного розвитку: Підтримка бізнесу // Матер. семінару СУРНЦ, м. Донецьк, 2001.* 3. *Петрович Й.М., Ситник Й.С. Розмежування повноважень між органами влади в сфері регулювання малого підприємництва в Україні // Регіональна економіка. — 2001. — № 3. — С. 91—97.* 4. *Реверчук С.К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика.* — К., 1996. 5. *Парсяк В.Н, Журавльова М.Б. Малий бізнес: сутність, стан, засоби підтримки стабільності: Монографія.* — Миколаїв, 2001. — 164 с.